

tudi naši srednješolci. Pisana je popularno, toda z razumevanjem, in ne kviri pojmov, čeprav bi bilo želeto, da ji je slovensko slovstvo nekoliko manj tuje. Ker je osnovana na estetiki, na nauku o lepoti, mora predstavljati govorico likovne umetnosti v literaturo, kajti v likovni umetnosti je predvsem razvit problem forme, ki je podlaga lepote. Za literaturo je važnejši zmisel kot formalna lepota, rast misli in občutja o življenjski resničnosti, za kar ima literatura jezikovni izraz, ki daleč nadkriljuje govorico oblik v likovni umetnosti ali govorico muzikalčnih zvokov. Dr. J. Šilc

Dragučiča Lapčević: *La philosophie de l'art classique*. Paris, librairie Félix Alcan, 1927.

»Lepota je popolna forma življenja«, to je osnovna misel estetskega svetovnega nazora, ki ga je formuliral v ti knjizici srbski profesor Dragiša Lapčević. Človeštvo v svojem duhovnem življenju neprestano niha med skrajnostima idealizma in materializma. In sodobnost stoji pod vodilnim znakom skrajnega praktičnega materializma. Lapčević predlaga kot lek za to sodobno bolezen človeške kulture svojo filozofijo klasične umetnosti. Za napredek sodobne civilizacije je po njem neobhoden povratak k antiki sevě ne v zmislu nje kopiranja, ampak v oblikah, primernih sodobnosti. Iz sedanjosti moramo ustvariti sodobnega klasičnega človeka. Poživiti je treba antični princip, ker je to duhovni princip, ki se je najbolj približal splošnemu duhu vesoljstva. Antični klasicizem pa more biti pri tem stremljenju samo historična šola in regulator sodobnega. Klasična umetnost nam mora biti pomagalo na tem potu, ker umetniški genij odkriva ideje duha narave v estetskih resničnostih, ki so nadrealne. Umetniški genij antike je odkrival človeštvu estetski ideal, h kateremu človeštvo nezavedno stremi. Ideal je popolna oblika življenja, ki je pa antika ni dosegla in ki je dosegljiva šele po mnogih transformacijah. Svoja razpravljanja o antičnem klasičnem idealu razlaga Lapčević v glavnem ob analizi Belvederskega Apolona in s pomočjo nekaterih drugih glavnih del antične umetnosti. Osnovna misel mu je, da je umetnost neke vrste nezavestna filozofija (str. 45), da je ona najvišja duhovna potreba človeštva (str. 99) in da je bil cilj klasične umetnosti stare dobe izpopolnitev človeške rase (str. 101). Po mnenju pisatelja je daljnji napredek sodobnega človeštva, premaknitev z mrtve točke materializma možna samo potom sodobne klasične umetnosti.

Idealistični svetovni nazor Lapčevićev, ki se nam kaže v tej knjigi, je plod absolutne estetske spekulacije; zanimiv je vsekakor kot odziv na duhovno krizo naše dobe, vendar toliko abstrakten, da mu nedostaje vsakega praktičnega pomena, ker razen osnovne misli ne pokaže nobene praktične poti.

Frst.

UMETNOST

Josef Plečnik: *Výběr prací školy pro dekorativní architekturu v Praze z roku 1911—1921*. V Praze 1927. Reprodukce a tisk České grafické Unie a. s. v Praze.

V tej, v najpopolnejši svetlotiskni reprodukciji izdani knjigi je objavil Plečnik izbrana dela svoje

praške šole. Zastopani so sledeči njegovi učenci, od katerih nekateri uspešno delujejo na Češkem: Jindřich Merganc, Otto Rothmayr, Bohuslav Andrlík, Fr. Matuška, Miroslav Hořejš, Fr. Oktávec, Fr. Novák, Alois Mezera, Václav Ložek, † Karl Faulhammer, Vladimír Baumgartl, Josef Fuchs, Fr. Průša, Josef Štěpánek, Alois Metelák, Josef Urban, Karel Štipl, Josef Franců, † Robert Smutný, Karel Černý, † Karel Beran, Antonín Moudrý, † Antonín Vondřejec, Josef Stejskal, Karel Mašek, Karel Řepa, Luděk Hilgert in Jan Václavík. Kakor smo že navajeni iz publikacij ljubljanske šole, je tudi tu Plečnik dodal delom učencev nekaj svojih iz one dobe. In to po pravici, ker njegovega dela ni mogoče oddeliti od dela šole in narobe. Ravno ta publikacija ponovno dokazuje, kako njegova osebnost absolutno obvladuje mišljenje in delo šole.

Zanimanje šole je osredotočeno prav za prav na ozek krog problemov, ki kot rdeča nit vežejo te osnutke in izvršena dela v celoto in ki so značilni za pedagoški ustroj Plečnikove šole. Kakor v Pragi tako tudi še danes v Ljubljani!

Vedno se ponavljajo teme: študije po antiki, stanovanjska hiša, mestna hiša, paviljon, kiosk, kapelica, slavolok, spomenik, oltar, pohištvo raznih vrst in le ena velika monumentalna naloga iz dnevnega programa sodobne Prage, načrti za cerkev na Král. Vinohradih. Vendar je ta izbor problemov, ki je na prvi pogled tako ozek, v resnici izredno širok in uvaja v celotno področje navadnega arhitekta, v arhitekturne umetniške naloge vsakdanjega življenja, kjer se mora začeti razumevanje za umetniško kvaliteto, če hočemo, da bomo kot zrele potence mogli ustvarjati izredne arhitekturne umetniške probleme sodobnosti, ki jih moderno življenje stavi pred one izvoljence, ki bodo v velikih centrih kulture ustvarjali oblike bodočnosti. Ta ozka zvezanost z vsakdanjim življenjem, zanimanje za probleme umetniške okolice srednjega in malega človeka je sploh značilna za Plečnikovo delovanje in so jo tudi že pogosto poudarjali.

Naj opozorimo le na nekaj najbolj značilnih strani ustvarjanja praške Plečnikove šole, kakor se javljajo po tu objavljenih načrtih: Sl. 8. Orgle, ali prav za prav vhodna stran cerkve, veže v trden arhitektonski okvir, ki je prosto po občutju posnet po ljudskih lesenih izdelkih, glavni vhod, klopi pod korom in kor z orglami. — Sl. 12. Osnutek za pohištvo z dekoracijo stene vred družji na srečen način zopet prosto posnete samostojno predelane klasicistične s poljudnimi rezbarskimi motivi; značilna je absolutna vodivnost osnovnega dekorativnega vzorca celote. — Sl. 20., 21. in 22. so značilna kombinacija klasicističnega pohištvenega motiva s svobodno posnetim geometričnim ljudskim dekorativnim vzorcem. — Za Plečnikov svobodni, modernim problemom prilagojeni klasicizem, ki pa izgublja najbistvenejše poteze, so značilne sl. 16 (slavolok), 18 (obrtna šola) 25 (paviljon), 56, 57, 94, 95. Poljuden rezbarski motiv je dal pobudo za umetniško formo za železni križ sl. 26. in 27. — Sl. 28. in 29., enodružinska hiša, estetsko izredno mikovno porablja osnovni motiv kmečke hiše z zidanim pritličjem in lesenim nadstropjem v obliki podstrešnega brunastega venca. Zelo mikaven, dekorativno bogat in po zamislu originalen je oltar sl. 30 in 31

v obliki keliha. — V pohištvu sl. 39, 40 in 41 se zopet porablja poljudni rezbarski in mizarski motivi v sl. 41 v okviru klasicistične enostavnosti, klasicistično monumentalni, a istotako dekorativno obogačen je osnutek za vel. oltar l. 59 v obliki zaoltarne dekorativne stene, ki se širi zgoraj na strani in se kot baldahin sklanja naprej, na težkem venčnem zideu vrha pa nosi štiri kolosalne podobe cerkvenih očetov ali sličnega. — Kako družijo monumentalne poteze poljudne lesene arhitekture s sodobnimi nalogami, o tem pričata nagrobni kapeli sl. 64 in 68—70; cerkev sl. 74 in 75 in hiša sl. 126 in 127. Kako izrablja deskovi material, da sam deluje v ploskvah, ki so kvečjemu primitivno konturno oblikovane, pričajo sl. 92, 96—98 in 105. — Sl. 140 s fasado stanovanjske hiše z zidanim pritličjem in lesenim nadstropjem kaže, kako okusno se dajo za sodobnost porabiti motivi stare podeželske arhitekture. Primeri od 157—150 obsegajo sama izvršena dela, najprej društven prapor s trakovi, oblo in alegoričnimi figurami na vrhu (Plečnik-Kastner), notranjščino sobe (Fr. Matuška), fasado, v pritličju zidano, v nadstropju leseno (Plečnik), dvoje peči (Rothmayer), kelih (Plečnik), svečnike (Plečnik), stol (Hilgert), vrsta enodružinskih hiš (Ložek), stojalo z ljudskimi vezinami — »tihožitje« (Plečnik), lesteneč (Plečnik) in prapor Marijine družbe v Ljubljani, postavljen kot dekoracija v leseni notranjščini (aranžma neizrečeno fine občutenosti — Plečnik).

Ta publikacija je dragocena za poznavanje in presojanje Plečnikovih stremeljenj in njegovega razvoja. Kot učitelj umetnoobrtne šole v Pragi nam ga kaže kot popolnoma dozorelega v tem svojem bistvu, v katerem deluje od l. 1922. pri nas. Napram temu, kar dela sedaj on in njegova šola, te osnutke še najbolj razlikuje neka hotena bogata dekorativnost, ki smo jo pri par primerih poudarili in kaže na njegov razvoj pred fazo, ki jo označa ta knjiga. Sicer pa imamo tu že vse danes zanj tako značilne poteze popolnoma izkristalizirane: Antiko kot element formalne discipline, veliko spoštovanje pred naravnim značajem gradiva kot izvor estetskih učinkov in senzacij, neprestano zvezo z ljudsko umetnostjo, ki je poleg antike v tej zbirki nekako osnovna poteza posebno pri pohištvu ter končno pri cerkvenih problemih posebno v tem obdobju še močno beuronskim stremeljenjem sorodno naziranje o značaju cerkvene umetnosti, poteza, za katero sem prepričan, da je v Plečnikovi umetniški miselnosti za njegovo zrelo dobo prav tako osnovna komponenta kot antika, narava gradiva in ljudska umetnost. In kakor smo uvodoma poudarjali, da velika osebnost Plečnika umetnika veže njegovo šolo z njim v nerazdružno enoto, prav tako je ta vse prepajajoča osebnost tisto, ki iz označenih osnovnih elementov ustvarja Plečnikov slog, Plečnikovo sedanjo umetnost.

Ako dela te knjige primerjamo z deli po l. 1921., se prepričamo, da je naš arhitekt ostal v bistvu, kar je bil, da pa je ravno zadnja leta v Pragi s svojim delom za Hradčane doživel nov mejnik, ki sicer ni spremenil temeljev njegove umetnosti, ki je pa s tem, da je njegovo doslej bolj teoretično snovanje nankrat dobilo obsežno realno polje udejstvovanja, napravila skok naprej v dimenzije monumentalnih

konceptov, ki so odslej značilni in merodajni za to, kar je ustvaril v Pragi in v Sloveniji. Dela za ljubljansko mesto ali trgovsko zbornico so neposredni odmev hradčanskih snovanj. In šišenska cerkev svetega Frančiška je neposreden člen v verigi projektov za njegov največji cerkveni projekt, ki se z njim ukvarja njegova praška šola, cerkev na Král. Vínohradih v Pragi. Frst.

KRONIKA

Karl Schönherr

Dne 24. februarja 1929 je poteklo šestdeset let, kar se je (v Axams na Tirolskem) rodil Nemcem uvaževani dramatik, ki tudi našim odrom ni neznan, Karl Schönherr.

Schönherrrovi začetki v prozi in drami so naturalističnega značaja, slike miljeja, a se jim že zgodaj pozna poudarek problema, ki ga nosijo posamezne osebe. Prav po tem poudarjanju problema se je oddaljil od naturalizma in našel nekako svojo odrsko posebnost: naturalistično slikanje, ki se včasih že približuje ekspresionizmu, ob zgostitvi problema na kar najmanj oseb, izolacija problema od življenjske celote in močna dramatska napetost, v kakršno zna brez zastranitev stopnjevati svoje probleme.

Njegovo najboljše delo je pač »Zemlja« (Erde) s svojim problemom kmeta, ki je tako globoko v zemljo pognal svoje življenjske korenine, da shira ob njih mladi rod. Največji vnanji uspeh mu je prinesla drama »Heimat und Glaube«, ki raste iz protireformacijske dileme, ali pustiti vero ali dom. Svojo tehnično zgoščenost je prital do viška v »Ženska vrag« (Weibsteufel), »Otroška tragedija« (Kindertragödie) po tri osebe in »Ese — dve osebi. Najboljši je tam, kjer govori iz njega tirolska zemlja, dočim so njegovi življenjski problemi prav zaradi prevelike izoliranosti in zgoščenosti nekako shematični in neživljenjski, čeprav odrsko zelo učinkoviti. J. Š.

Bernhard Kellermann

Ob njegovi petdesetletnici se ga literarni svet spominja zlasti zaradi njegovega senzacionalnega romana »Tunel«, ob katerem smo doživeli literarno posebnost dveh istodobnih prevodov tudi Slovenci. Po vrsti romanov, v katerih nam slika človeka na usodni poti življenja in ljubezni, v katerih ni skoraj nikakega vnanjega dogajanja, je njegov roman »Tunel« (1915) nepričakovan obrat k energiji, s kakršno vodi sebe in življenje in gospodari svetu; nikake sentimentalnosti, nikake usodnosti, sama energija in gospodarska realnost je zgostila dejanje novega romana, ki je doživel svetoven sloves. — Vojna je zapustila pri njem sledove v poročilih z bojišč, »Kriegsbücher«. S svojim »Der neunte November« je zgoščenost dejanja stopnjeval skoraj do kina in nam v dveh vzporedno tekočih dejanjih skušal ponazoriti svet starih, ki žive v vojni, in svet mladih, ki hrepene po novem svetu ljubezni in miru. Zgodovinski snovi ni dorasel, kakor kažejo »Die Wiedertäufer von Münster« (1925). J. Š.